

ideja

časopis za teoriju savremenog društva

5·6 '87.

Savremena Albanija i jugoslovensko-albanski odnosi

- Dve teze o srpsko-albanskim odnosima u
građanskoj i socijalističkoj misli Srbije *Dragan Subotić*
- Osnove arbanaške prevlasti na Kosovu i
Metohiji 1878—1903. godine *Dušan T. Bataković*
- Ekonomska saradnja između SFR
Jugoslavije i NSR Albanije *Skender Berisha*
- Kontroverze ekonomije u NR Albaniji *Obrad Đurđević*
- Aktuelna iskušenja spoljne politike
NSR Albanije *Ismet Hajdari*
- Preplitanje unutrašnjih i spoljnih činilaca
u formiranju spoljne politike Albanije *Edita Stojić-Imamović*
- Zablude o Albaniji *Ranko Pečković*
- Jugosloveni i Albanci *Slobodan Jovanović*
- Teistički ateizam u Albaniji *Behlulj Bečaj*

balkanizacija istorijskog argumenta

škeljzen malići

Teze

1. Pandorin kovčeg balkanskih nacionalizama ponovo je otvoren. Iz njega proviruje mnogo glava aždaja. Glave ove nemani nakazno izrasle na istome telu, od istoga balkanskog istorijskog gliba, zametnule su kavgu, bljuju vatru i otrov, proždrale bi se međusobno.

2. Istoričari su prvi priskočili u pomoć ovoj samoproždirućoj nemani. Podbadaju je i razdražuju istorijskim fantazijama. Otvaraju stare i prašnjave dosijee, obnavljaju žargon istorijskih argumenata, izdaju tapije istorijskih prava. Da bi ove fantazije bile što slikovitije i što dramatičnije, istorija silazi u puk šaroliko kostimirana u kraljeve i prinčeve, kaluđere i ikonopisce, hajduke i guslare. Obnavljaju se razne »nacionalne tragedije« za koje su scenariji napisani u XIX veku.

3. I mada su ove »nacionalne tragedije« danas postale farse, nije se ipak šaliti sa provalama istorije na balkanskim međama. Kada god se ranije dešavalo da istorija napusti svoju pompeznu naučnost i siđe u puk, tj. sroza se na nivo pučke ideologije i pučkih argumenata, slutilo je na zlo, zavladao bi opšte nespokoјstvo i strah. U socijalnoj patologiji Balkana provale istorije uvek su rezultirale opasnim bujanjem nacionalizama. Kontaminiran istorijom, balkanski seljak, balkanski malograđanin i balkanski mediokritet, postajali su lak plen raznih komiteta i odbora nacionalnog spasa. Elite nacionalnih ideologa, u kojima je balkanski istoričar uvek imao počasno mesto, manipulisale su ogromnom energijom pučkih predrasuda kontaminiranih istorijom. Na opštem planu ova je manipulacija imala funkciju izazivanja ratne psihoze. »Mi treba da osvetimo istorijske nepravde koje su učinjene našim precima« — govorilo se puku.

4. Naravno, Balkan se u međuvremenu promenio. Haotično stanje sukoba sviju protiv svih, koje je vladalo u doba propadanja Otomanskog Carstva, i koje je zatim nastavljeno u balkanskim ratovima i u oba svetska rata, ipak je u poslednjim decenijama stabilizovano. Proteklo je evo već četiri decenije bez razornih političkih i ratnih potresa kakvih je bilo u prošlosti. Odnosi

na Balkanu u mnogom su *razbalkanizovani*. Prošla su, dakle, vremena kada se civilizovana Evropa cinički podsmevala Balkanu, i kada su njene kolonijalne agenture političku terminologiju obogatila izrazima omalovažavajućeg značenja: *balkanizam*, *balkanizacija*. Ovim je terminima označavana svaka divlja, varvarska i neprincipijelna politika, u kojoj vladaju »zakoni« podvala, laži, intriga i prevrtljivosti. A danas su ovi termini gotovo sasvim zaboravljeni. Može li se iz ovoga izvući zaključak da nacionalističke kontaminacije više ne mogu imati onu snagu i onu razornu moć kakvu su imale u ranijem, konfliktnom, balkanizovanom Balkanu? I znači li to da se Balkan više ne mora pribojavati svoje istorije i svojih istoričara?

5. Nakon II svetskog rata Balkan je gotovo u celini doživeo socijalističku transformaciju. Revolucionarni pokreti na Balkanu proklamovali su u svojim programima raskid sa istorijom. Revolucija u svom pojmu sadrži potpuni moratorijum obaveza prema prošlosti i takozvanim istorijskim pravima. U političkoj praksi bilo je, naravno, teško sprovesti takav potpuni moratorijum. Mitologizacija prošlosti duboko je bila ukorenjena u svesti ljudi. Balkanski narodi nisu preko noći mogli da zaborave prošlost. Još su sveže rane od ranijih ratnih sukoba, i još uvek se njime kreću aveti prošlosti, sejači predrasuda.

6. Tih avetinja ponajviše ima među istoričarima i onima kojima je istorija nacionalistička pasija. Istoričarima, koji su postavili da se obrazuju na modelima nacional-romantičnih istoriografskih škola, nije ni na kraj pameti padalo da prihvate revolucionarno ukidanje istorije i »istorijskih istina«. U svojim osnovnim shvatanjima, balkanske nacionalne istoriografije ostale su upravo na onim pozicijama na kojima su bile u vreme sveopšte balkanizacije odnosa na Balkanu.

7. U novim uslovima istoriografija retušira nacionalnu istoriju, čini taktička odstupanja, čak lepi socijalističke ambleme preko u suštini neizmenjenih nacional-romantičnih teza balkanizujućeg naboja. Da bi se zaštitila od revolucionarnog anti-istorizma, istoriografija je proglasila autonomiju istorijskih nauka, ogradila se kineskim zidom naučne objektivnosti. Bila je to za nju, naravno, pozicija čardaka ni na zemlji ni na nebu. Pravi sadržaj njene nauke, njene balkanizujuće osnove, postale su ezoterijskom naukom. Ipak se, između redova, mogao iščitati njen latentni nacionalizam. Istorijske istine zračile su balkanizujućim porukama o istorijskim pravima i nepravdama.

8. U vreme kriza međudržavnih i međunacionalnih odnosa, nacionalne istoriografije skidale su svoje krinke. Za aktuelne probleme nuđeni su stari recepti. Politička i nacionalna pitanja rešavaju se pozivom na istoriju. Dokazuju se istorijska prava svog naroda a osporavaju se prava tuđeg naroda, jer ih je on »uzurpirao«. Na osnovu *istorijskih tapija* zahtevaju se revizije državnih granica i etničkih prava. Etnička prošlost neke oblasti određuje populacionu politiku i etnička prava u sadašnjosti. Prave se spiskovi istorijskih krivica neprijateljskog naroda. Poriče se postojanje naroda koji su »izmišljeni« ...

9. Neobalkanizacija historiografskih tema poprimila je u naše vreme zabrinjavajuće razmere. Istoričari su uspeli da se »prizemlje« sa svojeg čardaka naučne objektivnosti, na kojem je balkanizujući efekat njihovih teza bio manje-više sterilan. Oni sami, kao i njihovi trabanti, razni publicisti i pisci feljtona, izborili su se da se historiografske teme nađu u mnogotiražnoj, državnoj, žutoj i ostaloj štampi i da ih raznosi etar. Ta feljtonska, popularna istorija, neobalkanizaciju istorijskih argumenata čini izuzetno fertilnom i prodornom. I mi danas vidimo kako se u ovoj feljtonskoj istoriji, u publicistički simplifikovanom obluku, oživljavaju sporovi oko osetljivih istorijskih pitanja upravo sa onim balkanizujućim sadržajima i sa onim razornim političkim nabojem, koje su ovi sporovi imali u prošlosti.

10. Prividno se ovi sporovi, bar u početnoj fazi njihovog feljtoniziranja, žele prikazati kao čisto naučni. Pred javnošću se nastoji sačuvati aura naučnosti. Feljtoni se pišu da bi se popularizovale određene naučne teorije, ili da bi se odbranile istorijske istine od istoričara i nacionalnih historiografa koje ih »ugrožavaju«. U feljtonima se, po kratkom postupku i na poprilično dogmatičan način (ako ne i isključivo dogmatičan), ustanovljuje: ovo je prava istorijska istina, a sve je ostalo zabluda, falsifikat, pseudo-nauka itd. I zna se, odbrana istorijskih istina nikada se na ovim našim balkanskim prostorima ne počinje bez ideološke surevnjivosti, i nikada ne završava bez *ideološkog denunciranja*. U polemici oko istorijskih tema nikada nisu dovoljni samo naučna kritika, istorijski argumenti. No, uvek se mora razobličiti i balkanizujuća motivacija onoga koji zastupa pogrešne istorijske teorije. A svrha je feljtonske istorije možda ponajviše ta da naučne sporove pretvori u ideološke. Najzad, ideološka surevnjivost razobličava i balkanizujuću ideološku motiviranost onih koji tobož nastupaju u ime nauke, koji tobož brane istorijske istine. Nisu oni toliko zabrinuti za istinu o prošlosti, koliko o funkciji koje te istine imaju u sadašnjosti. Ne bi se oni toliko uzbuđivali zbog nečijih naučnih zabluda, da se tim zabludama ne dovode u pitanje neke temeljne nacionalne vrednosti, neka temeljna istorijska prava. Budući da veruju kako se u istorijskim naukama i u istorijskim istinama konstituiše ne samo istorijski već i aktuelni identitet nacija, ugrožavanje ovih nauka i ovih istina doživljavaju kao ugrožavanje samih nacija.

11. Feljtonska historiografija, pogotovu ona koja je neposredno polemički intonirana, ima mobilizirajuću ideološku funkciju. Ona manipuliše sa javnim mnjenjem vlastite i drugih nacija, manipuliše sa nacionalnim osećanjima i nacionalnim interesima. A sve to čini tobož u ime nauke. Pred javnost se izlazi sa tvrdnjama: te i te istorijske teorije nisu samo naučno neodržive, već ugrožavaju i naše nacionalne svetinje, osporavaju naš istorijski i aktuelni identitet, omalovažavaju našu tradiciju, prisvajaju naša istorijska prava. Zašto se sve to govori puku? Zto da ga se mobiliše, da ga se potakne da brani ugrožene nacionalne interese. Istoričari, preko svojih trabanta, proglašavaju mobilno stanje pre generala. I oni se prvi stavljaju u pripravno stanje. Nedavno je

jedan srpski istoričar izjavio: »Ponekad mi se učini da sam mobilisan, u nekakvom vanrednom stanju kome ne vidim kraja.«

12. Tu gotovost istoričara da se mobilizuju na odbrani istorijskih prava svog naroda danas najbolje možemo da pratimo u srpskoj historiografiji. Ona je poslednjih godina sve otvorenije radikalizovala svoj odnos prema albanskoj historiografiji i na njenom se primeru najbolje vidi kuda vodi balkanizacija istorijskih argumenata. Neutralgična tačka srpske historiografije oduvek je bilo albansko pitanje. Albanski klin zariven je u srce Stare Srbije! Najsvetija mesta srpske istorije i srpske kulturne tradicije, krvare pod tim albanskim klinom! Srpska historiografija nikada nije mogla da preboli to novo, drugo Kosovo, to stratište srpske istorije, to što su »matične srpske teritorije« iz srednjega veka preplavljene Albancima. *Kosovski mit* srpske historiografije osenčen je dubokim, neprebolnim tragizmom. »Za srpski narod Kosovo je potvrda i pečat njegovog identiteta, ključ koji omogućava da se shvati poruka svekolike njegove istorije, veza sa njegovom autentičnom, izvornom državnošću, steg nacionalne slobode« (D. Bogdanović, *Kosovo u svetlu istorije albansko-južnoslovenskih odnosa*, Savremenik br. 12/1982, str. 528). Srpski istoričari tvrde, pak, da Kosovo nije mit: »Nije, dakle, reč mi o kakvom »kosovskom mitu« nego o istorijskom pamćenju kojim se ostvaruje veza sa svojom stvarnom istorijskom prošalošću. Živa svest o svojoj srednjovekovnoj državi bila je aktivni činilac u borbi srpskog naroda za oslobođenje i ujedinjenje pet vekova kasnije, a njen je neotuđivi deo svest o Kosovu kao o svojoj, srpskoj zemlji« (isto). Ali, ta storijska svest srpskog naroda duboko je traumatizovana zbog prodora Albanaca na Kosovo i druge čisto slovenske, odnosno srpske teritorije. Za srpske istoričare taj je prodor imao karakter genocida, militantne ekspanzije Albanaca.

13. Samo se u svetlu ovih balkanizujućih trauma može shvatiti današnja velika kampanja protiv albanske historiografije i protiv albanskog naroda u celini. Gresu albanske historiografije podudaraju se sa istorijskim gresima albanskog naroda. Najžešći udar u toj kampanji namenjen je kosovskoj historiografiji i kosovskim Albancima, potomcima onih zulmčara koji su uzurpirali srpske teritorije, nateravši starosedeoce Srbe na eksodus. U ovu kampanju uključena su sva raspoloživa sredstva javnog informisanja. U na brzinu napisanim, visokotiražnim knjigama i feljtonima, u člancima, polemičkim osvrtima, rubrikama pisama čitalaca, intervjuima sa istoričarima, na televiziji i radiju, ova albanska trauma srpske historiografije dobija sve otvoreniji i sve dramatičniji ton, seje sve ozbiljniji istorijski razdor, sve glasnije artikuliše poziv na *osvetu Kosova*.

14. O zabludama kosovskih istoričara danas se već govori u žargonu, kao o nečemu što znaju i ptice na grani i o čemu se, bez kusura i pardona, razglaba u kafanskim razgovorima na istorijsko-političke teme. Od samog početka kampanje u prvome planu su se našle *političke implikacije* osnovnih teza koje zastupa albanska, odnosno kosovska historiografija. Te *implikacije*, pritom, nije trebalo nasilno izvlačiti iz konteksta istorijskih rasprava albanskih istoričara. Njih je srpska istorografija u živom izdanju

videla među demonstrantima na Kosovu koji su 1981. godine izašli na ulice i izvikivali iredentističke i nacionalističke parole. U ovim parolama prepoznate su osnovne teze albanske historiografije. Ono što istoričari nisu javno i glasno artikulisali u svojim naučnim radovima — manifestovalo se na najeksplozivniji način u kosovskim demonstracijama. Kosovski istoričari optuženi su kao glavni inspiratori za eskalaciju albanskog nacionalizma i iredentizma na Kosovu. U načinu na koji albanski istoričari tretiraju sveukupni kompleks albansko-srpskih odnosa od ranog srednjeg veka pa do danas, podvlači se crvenom ilinijom jedna temeljna ideja i jedna misao vodilja — ona *antisrpska, iredentistička*.

15. To što se srpska historiografija bavi onom albanskom nije samo po sebi neobično. Pošto se od doseljavanja Slovena na Balkansko poluostrvo istorija albanskog i srpskog naroda vazda i višestruko ukrštaju ne samo u susedskim odnosima već i u zajedničkom životu na istim teritorijama, sasvim je prirodna uzajamna osetljivost na to kako se u posebnim nacionalnim historiografijama tretiraju teme iz te zajedničke prošlosti. U normalnim uslovima ove dve historiografije morale bi, ako ne da sadejstvuju, onda bar da se uzajamno prate i dopunjuju. Na žalost, balkanizacija istorijskih nauka onemogućila je da ove historiografije budu u bliskom kontaktu. Naprotiv, one su se vazda nalazile u otvorenom ili latentnom sukobu.

16. Između srpskih i albanskih istoričara vodio se i još uvek se vodi jedan u suštini jalov, a po svojim posledicama veoma opasan spor, spor oko toga koji narod ima istorijska prava na teritorije u kojima danas Albanci predstavljaju većinu stanovništva a koje su nekada davno bile naseljene uglavnom slovenskim življem. Najspornija je u ovom sporu teritorija Kosova. I srpski i albanski istoričari nastoje da daju racionalan odgovor na jedno u suštini iracionalno pitanje: *čija su istorijska prava na Kosovo starija, albanska ili srpska?* Srpski istoričari dokazuju da pravovaljane tapije za teritoriju Kosova ima samo srpski narod, a da su Albanci naselili Kosovo u poslednja II—III veka, i to nasilnim putem, potpomognuti od strane turskih vlasti koje su vodile politiku denacionalizacije srpskih teritorija. Albanski istoričari, naprotiv, dokazuju da su Albanci, uz Grke, najstariji narod na Balkanu i da kao direktni potomci Ilira uživaju starosedelačka prava na sve teritorije na kojima danas žive.

17. Ne treba posebno isticati da se albanska i srpska historiografija ne slažu ni oko jednog pitanja iz istorije albansko-južnoslovenskih odnosa. I njihova se gledišta ne mogu približiti ni za jotu sve dok istoriju podređuju višim, nacionalnim interesima, i sve dok istorijskim argumentima pripisuju pragmatičnu ideološku funkciju. Nikakve istorijske činjenice i istorijske istine koje iznosi jedna strana u sporu, ona druga neće prihvatiti. I obratno. Iste istorijske činjenice iz osnove se različito interpretiraju. I u ovakvom sporu ne postoji ni mogućnost da se konačna presuda prepusti nekoj trećoj, neutralnoj strani, nekoj historiografiji koja bi objektivno i kritički sudila o svim relevantnim činjenicama iz istorije albansko-srpskih odnosa. Kakva god bila njena presuda,

uvek će oštećena strana sumnjati u njenu nepristrasnost. Radi se o *nerešivom sporu*. Nikakva racionalna, kritička sredstva ne mogu pripomoći u njegovom rešavanju zato što sopr uopšte nije naučan. Radi se o ideološkom sporu *par ekselans*.

18. Razlog zbog kojeg su albanska i srpska historiografija u sukobu treba dakle tražiti u *neprekinutoj balkanizaciji istorijskih argumenata*. Vazda je među njima vođena utakmica u dokazivanju ekskluzivnih istorijskih prava. Vazda je istorijski argument bio mnogo više od naučnog argumenta. Vazda su teorije postajale pragmatična politička načela. Istorijske istine, s obe strane, već su u procesu njihovog dokazivanja apriorno bile određene uverenjem da se mogu iskoristiti *kao istorijski argumenti*, da mogu postati jezgrom za politički program kojim će se u sadašnjosti ili u budućnosti urediti međudržavni i međunacionalni odnosi, status nacionalnih manjina, definisati ili redefinisati granice itd. To uverenje da istorijski argumenti mogu biti i moraju biti ugrađeni u postojeće odnose artikulisao je sasvim deciderano Dimitrije Bogdanović u *Knjizi o Kosovu*. Već u prvoj rečenici te knjige izloženo je ovo uverenje kao aksiom, kao dogma: »Istorijski pristup krupnim političkim i nacionalnim pitanjima našeg vremena pretpostavka je svakog odgovornog nastojanja da se ta pitanja reše pravedno, temeljito i civilizovano« (*Knjiga o Kosovu*, Beograd, SANU, 1985, str. 3).

19. Pozivanje na istorijske argumente bilo je međutim uvek samo ideološka floskula. Istorijskim argumentima nije nikada mogao biti prosuđen niti jedan aktuelni spor. Istorijski argumenti mogli su postati »presudnim« samo ako je iza njih stajala ekonomska i vojna moć, ukoliko se njima izražavalo pravo jačega. Karta Balkana nije skrojena, kako neki veruju, na načelima istorijskih argumenata i na osnovu istorijskih prava, već su presudili stvarni odnosi snaga i intervencije velikih sila. Radilo se tu o sukobu stvarnih interesa a ne istorijskih interesa. Istorijski argumenti poslužili su, naravno, za izradu političkih programa i maksimiranje zahteva oko etničkih državnih granica. Istorijskim argumentima izražavani su interesi vladajuće klase, nacionalnih buržoazija. I to je bio pravi ideološki sadržaj tih istorijskih argumenata. Da bi učvrstili svoje privilegije i na duhovnom planu, da bi se prikazale kao spasioci nacije i kao čuvari njenih istorijskih interesa, nacionalne buržoazije izgradile su velike nacionalističke programe. Istoričarima je palo u deo da istoriju prepariraju u skladu sa interesima nacionalne buržoazije koji su postali nacionalnim interesima uopšte. Istoriografije su se rado podvrgavale tim naložima, i često bile radikalnije od političara i generala, koji su bili mnogo realniji u proceni ostvarljivosti istorijskih prava.

20. Da istorijski argumenti nisu odigrali veliku ulogu u krojenju karte Balkana dokaz je i to da su svim narodima na Balkanu u manjoj ili većoj meri uskraćena ta prava. Paradoskavno je: *svi su narodi na Balkanu i gubitnici i dobitnici!* Svi polažu prava na teritorije koje su pripale drugima, i svi su od drugih oteli bar komadić zemlje. Takvu pesmu pevaju tužni zborovi balkanskih nacionalizama.

21. Istorijski argumenti nisu samo retrospekcija već su i poziv na *retroakciju*. Njima se žele uspostaviti davnašnji odnosi u novim uslovima, u jednom drugačijem Balkanu. Isto to važi za upotrebu istorijskih argumenata u rešavanju aktuelnih političkih i nacionalnih odnosa između Srba i Albanaca na Kosovu. Kada Dimitrije Bogdanović zahteva istorijsku pravdu, temeljito i civilizovano rešenje na osnovu istorijskih argumenata, on zapravo obnavlja načelo koje je Dimitrije Tucović još 1914. godine bio nazvao *varvarskim*. Zašto je to načelo varvarsko? Upravo zbog besmislene retroakcije, zbog prevlasti mrtvoga nad onim živim. Niče je istorijsku pravednost smatrao »užasnom vrlinom zato što uvek podriva i ruši ono živo«. *O koristi i šteti istorije za život*, Bgd, 1982, 50). Dimitrije Tucović o tome konkretno kaže: »... vlasnički krugovi balkanskih državnica, kao naslednici turske vlasti, pošli (su) ne putem naučnog principa: *da se promenom ustanova i uslova života menjaju i ljudi*, već putem varvarskog načela: *da su grobovi i vešala veći učitelj od novih ustanova*«. Insistirati danas na istorijskoj pravdi na Kosovu, i to upravo sa onim argumentima koje je Tucović razobličio kao varvarske, duboko je reakcionaran i kontrarevolucionaran zahtev. Pogotovo kada se ima u vidu da je krajnji zaključak *Knjige o Kosovu* tvrdnja da Albancima na Kosovu istorija ne daje nikakva prava i da im se, ako bi se njihova sudbina određivala prema istorijskoj pravdi, moraju oduzeti i sva ona prava koja danas uživaju.

22. Pravi cilj kampanje koju je pokrenula srpska istoriografija i srpska publicistika jeste, dakle, *osporavanje legitimnih prava albanske narodnosti u Jugoslaviji*, istorijskim argumentima.

23. Uzrok sadašnje kampanje, koja u bitnim tačkama reprodukuje kampanju vođenu pre 80 godina, neki vide u 1981. godini. Tvrdi se da su albanska i, posebno, kosovska istoriografija odgovorne za nacionalističku i iredentističku indoktrinaciju na Kosovu. I kampanja bi trebalo da bude neka vrsta odgovora na tu indoktrinirajuću orijentaciju kosovskih istoričara. Međutim, povod nikako ne može da opravda razmere i sadržaj kampanje. Ona jeste izazvana onim što se naziva novom kosovskom tragedijom srpskog naroda, ali način na koji se reaguje na tu tragediju ne može se objasniti onim što se dogodilo 1981. godine, ili u periodu indoktrinacije albanskim nacionalizmom. Mi smo danas svedoci da se srpska publicistika nije nipošto zadovoljila stvarnim povodom, već da neprestano fabrikuje i naduvava povode za reakciju, čime obznanjuje da su ti povodi u njoj samoj, u njenim balkanizujućim shvatanjima istorije albansko-srpskih odnosa. Gledano dakle iz jednog šireg plana, kampanja je *sama sebi uzrok*. Kosovska tragedija već je ranije bila ideološka trauma srpske istoriografije, bila je tajna misao vodilja njenog tumačenja prošlosti i sadašnjosti.

24. Balkanizacija istorijskih argumenata nije naravno svojstvena samo srpskoj istoriografiji. Ona je samo jasnije i agresivnije artikulisala svoje balkanizujuće stavove. Inače su takvoj ideologizaciji istorijskih argumenata sklone sve balkanske istoriografije, i ne samo balkanske. Ima, dakle, balkanizacije i u albanskoj istoriografiji, pa i u onoj kosovskoj. Međutim, za albansku isto-

riografiju, a pogotovu za kosovsku, može se reći da ima kraći dah: one su mnogo kasnije konstituisane kao nauke, i mnogo su kasnije došle do sintetizovanja svojih istorijskih pogleda. To naravno ne znači da je balkanizacija u njima manje prisutna i manje primetna, ili da je manje agresivna u svojim težnjama. Ipak, već i zbog toga što je albanska nacionalna istorija naučno fundamentirana mnogo kasnije nego li istorije drugih naroda na Balkanu, balkanizujuće teze su se među Albancima kasnije i pojavile u svojoj lažnoj naučnosti, kao teorije o istorijskim pravima. Ovde nisu istoričari formirali nacionalnu ideologiju, već su se tim poslom bavili ideolozi od struke, oni koji su formulisali programe nacionalnog političkog pokreta, i koji su se istorijom bavili samo kao pseudo-istoričari. U prvoj fazi, pre konstituisanja albanske historiografije, ključni argument je bio etnički: postojali su mnogi politički programi i pokreti za uspostavljanje etničke Albanije. Tek je kasnije, kada je već bila skrojena karta Balkana, i kada je stvorena nacionalna historiografija, etničkom načelu pridodato načelo istorijskih prava. Putokaze za formulisanje istorijskih prava albanskog naroda davala je sama srpska historiografija. Albanski istoričari radili su na tome da podriju i sruše naučni temelj na kojem su zasnovana srpska istorijska prava. Ključ uspeha u ovom poduhvatu bila je naučna rekonstrukcija etnogeneza albanskog naroda, oko čega su se i ranije lomila mnoga koplja. Sa sve jačim fundamentiranjem ilirske teze o poreklu Albanaca, albanska historiografija dobila je najjači adut za formulisanje svoje teorije istorijskih prava na balkanskim prostorima. Kao direktni potomci Ilira, Albanci treba da uživaju starija i preča prava na teritorije na kojima danas žive.

25. Kosovska historiografija, koja je sasvim nedavno izgradila svoj naučni kadar, ponašala se prema onoj narodnoj: *zmiya krije noge*, koju dopunjuje i objašnjava druga izreka koja kaže da *zmiya nakon sto godina pušta noge i postaje aždaja*. Postojala je, dakle, i u kosovskoj historiografiji gmizava balkanizacija. Već samim tim što se bavila osetljivim i već od ranije balkanizovanim problemima, istorijom albansko-srpskih odnosa, a nije mogla, ili nije htela da se otvoreno distancira od svega onoga što je u toj istoriji bilo ideologija i mitologija, uplela se ona u paukovu mrežu balkanizacija. Ipak, njeno antisrpstvo nije bilo ni otvoreno a ni samo po sebi razumljivo kako to tvrde srpski istoričari. Tačno je samo to da su se i u njoj manifestovale sve dečje bolesti nekritičkog, nacionalromantičkog odnosa prema nacionalnoj prošlosti. I ona je više svojom opštom orijentacijom nego li konkretnim tematizacijama začikavala srpsku historiografiju, za čije je slabosti pouzdanog vodiča našla u Dimitriju Tucoviću i kod kritičara građanske historiografske škole. Ali, ona je veoma malo bila sklona da ta kritička načela primeni na samu sebe i predmet kojim se bavila. Kosovsku historiografiju karakteriše duhovno siromaštvo i suženi vidici. Neki među istoričarima kao na primer Skender Rizaj, kosovsku historiografiju vraćaju na prednaučne, fantastične istorijske teorije. Sasvim nekritički, i reklo bi se čak i šarlatanski, bez ozbiljnijih argumenata, sa predispozicijama diletanta, on se bavi dešifrovanjem egipatskih hijeroglifa i etnurskih tekstova

kako bi »dokazao« da su oni pisani albanskim jezikom, ili izlazi sa smešnim tezama kako Turci nisu bili Turci već Osmanlije, dok su Srbi poreklom Turci iz Zakavkazja, gde je živelo neko skitačko pleme imenom Serbez. Takva *serbez-nauka* Skendera Rizaja, o čijoj su neozbiljnosti već poodavno veoma dobro obavješteni srpski istoričari, kod kojih je on i stekao svoje titule, zbog naivnih balkanizacija koje sadrži, postala je pogodna za manipulaciju u kampanji protiv kosovske istoriografije. I mi smo nedavno imali prilike da vidimo kakav je bio efekat te manipulacije.

26. Kosovski istoričari pokazali su se prilično besilnim da se suprotstave kampanji koja se protiv njih vodi. Oni su višestruko hendikepirani. Najpre, zato što nisu ravnopravni partneri u javnom prezentiranju njihovih stanovišta. Kampanja se odvija kao monolog, a ne dijalog. Zatim, i ono malo replika koje su objavljene nisu mogle imati efekta u čitavoj poplavi napisa protiv njih. Dalje, i u artikulaciji svojih stanovišta u tim replikama oni su podosta bili hendikepirani. Najzad, ni njihova strategija da se prikažu naučnijim od svojih protivnika nije mogla ostaviti bogzna kakav utisak kada predmet spora nije bio naučni već ideološki. A kada su oni ipak pokušavali da se pokažu kao dijalektičari i marksisti koji se suprotstavljaju građanskim pogledima u srpskoj istoriografiji, takva ideološka superiornost rasplinjavala se u daklamacije pred superiornijom naučnom utemeljenošću onoga što su pisali njihovi protivnici, koji imaju mnogo većeg iskustva u balkanizaciji istorijskih teza.

27. Uz sve dečje bolesti koje pokazuje kosovska istoriografija, u njoj je ipak bilo određenih rezultata. Za te rezultate putokazi su se našli u albanskoj istoriografiji i uopšte u svetskoj albanologiji. Ona, dakle, nije bila samorodna, i nije deklinirala od onoga što je činila albanskoj istoriografiji u celini. To pak znači, da se ona prošlosti bavila na način na koji se bave i sve druge nacionalne istoriografije na Balkanu i šire. Ona nije imala neke posebne slabosti, kakve se ne mogu naći u drugim istoriografijama, osim što je njen naučni kadar bio mlađi, neiskusniji i nepripremljeniji za suptilne ili otvorene balkanizujuće teorije kakve se, recimo, nalaze u srpskoj istoriografiji nacionalističke orijentacije.

Kada se problem odnosa srpske i kosovske istoriografije postavi u svoj svojoj oštrini, onda neće biti ključno pitanje i ključni problem taj koja je od ovih istoriografija u pravu. I neće biti od većeg značaja ni pitanje koja od ovih istoriografija bolje i objektivnije rekonstruiše istoriju albansko-srpskih odnosa. Sukob ovih istoriografija, neuklonjivi spor među njima, ne proizilazi iz neke samo njima svojstvene nacionalističke i balkanizujuće nastrojenosti, ili zato što su samo one prokleta balkanske pa dekliniraju od nekakvog uzornog modela istoriografije, već se u ovom sukobu manifestuje nešto što predstavlja »naslednu bolest« istoriografije kao nauke. Za sve istoriografije, pa i one ne-balkanske, može se reći da su sklone balkanizacijama. Sukob o kojem ovde govorimo, samo je jedan oblik ispoljavanja idolatrije nacionalne prošlosti u nacionalnim istoriografijama, koja pokazuje otvoreni ili latentni nacionalizam tih istoriografija, odnosno njihovu temeljnu iracionalnu motivaciju tlo i krvlju.

28. Istoričari veruju da je nauka kojom se bave veoma važna za naš kulturni opstanak i kulturni identitet (čitaj i nacionalni identitet). Oni su ti koji otimaju prošlost od zaborava, i zahvaljujući njima kulturne i civilizacijske zasade dobijaju celovito istorijsko utemeljenje. Istoričarima je primadležno ono što se naziva tradicijom. Mi nastavijamo tamo gde su stali naši preci. Zidamo i dozidavamo na postojećim temeljima. Ti temelji, kao tradicija, služe istoričaru kao humus za kultivisanje istorijske svesti.

29. Međutim, predstava koju o sebi imaju istoričari nije neprotivrečna. Tradicija na koju se oni pozivaju kao na nešto dato, nešto što apriorno određuje njihovu misiju, i za koju oni misle da je otkrivaju u njenoj datosti i apriornosti, zapravo i nije unapred data i apriorna. Istoriju i tradiciju stvaraju sami istoričari. Oni su ti koji određuju šta se ima smatrati istorijom i tradicijom. Jer, nije čitava prošlost, sve što se u njoj dešavalo, — istorija. Istorija je izbor i, paradoksalno, projekt. Sartr veli da svest o istoriji dozvoljava da biramo naše prošlosti. Istoričar, kome je prošlost posebno poverena u primadležnost, odabira prošlost za nas.

30. Ako se prošlost bira, raspada se monolitna predstava o precima koje mi treba da nasledimo. Neke ćemo izabrati za pretke, a druge ne. Sa stanovišta te raspolučene prošlosti i tako razdeljenih predaka, delegirani istoričar koji bira našu prošlost predstavlja neku vrstu strašnog sudije. U toj njegovoj funkciji obistinjuje se delimično verovanje predaka da će se jednoga dana, u budućnosti, za sve ono što su učinili u svom životu izaći pred poslednji ili strašni sud. Sud koji istoričari izriču o prošlosti, *istina* kojom je obasjavaju, pa i *pravda* po kojoj odabiraju da nešto uđe u istoriju a nešto ne, surogat je religiozne predstave o Hermestu Trismegistu i arhandelu Mihajlu koji na Terazijama mere ljudske duše i ljudska dela, izdvajajući one koji su zaslužili raj od grešnika koji će se naći u paklu. Istoričar se prema precima ponaša kao arhandeli strašnog suda. Postoji istorijski raj i istorijski pakao.

31. Na strašnom sudu istorije postoje takođe zlatna doba i mračna doba. I na jednom tasu nalaze se oni koji su svojim delima zadužili svet, dok se na drugom nalazi nebrojena gomila istorijskih ništarija. Velika je i strašna moć koju smo poverili istoričarima! Oni imaju prerogative da o prošlosti sude *sub specia aeternitatis!* Oni drže terazije kojima mere istorijske zasluge i zablude nekadašnjih moćnika, careva i kraljeva, strašnih vojskovođa, od kojih su svojedobno drhtali njihovi podanici. Najzad, istoričaru su povereni i koreni našeg života, jer samo on drži u sećanju, kao večne istine, dokumenta koji osiguravaju naš identitet naš opstanak. Sve to čini od istoričara naročito biće, nekakvo polubožanstvo, ili čak i božanstvo prošlosti, jer je on njen poslednji sudija, onaj koji naplaćuje nenaplaćene dugove, osvećuje mučenika za pravdu i istinu, ruši jedne a podiže druge spomenike.

32. Ali, ko je taj naš delegirani istoričar da bi postao božanstvo? Zar on nije nešto poput činovnika, ili profesora? Gde je on to našao merila da sudi *sub specia aeternitatis?* Zar on nije po-

put nas, i *jedan od nas*? I kakva se to moć mogla naći u njemu kada se on bavi nečim mrtvim, iščezlim, propalim?

33. Problem historiografije kao nauke jeste problem kriterijuma na osnovu kojih ona odabira ono što zavređuje naše pamćenje i postaje *istorija*. Postoji naivno uverenje da se naučnost historiografije zasniva na objektivnosti tih kriterijuma. Ali, odakle istoričar uzima taj kriterijum objektivnosti da bi istoriju posmatrao *sub specia aeternitatis*? U prošlosti koja je objekt njegovog posmatranja? U sadašnjosti u kojoj se istorija primirila kao leš na obdukcionom stolu pripremljen za seciranje? Ili postoji neka metafizička instanca posmatranja i suđenja? Niti jedan od ovih odgovora ne osigurava objektivnost kriterijuma. Potpuna objektivnost je fikcija.

34. Agnes Haler kaže: »Svako sećanje na ono što je prošlo jeste interpretacija: mi rekonstruišemo svoju prošlost« (A. Haler, *Teorija istorije*, Bgd., 1984, 71). *Mi* ovde znači *delegirani istoričar*. A problem rekonstrukcije prošlosti svodi se na problem kriterijuma pomoću kojih naš delegat za prošlost interpretira svoj objekt. Taj naš delegat ne može biti nikakva metafizička instanca. On je naš sugrađanin; sugrađanin koji se bavi obdukcijom prošlosti. I pošto mi dobro znamo našeg sugrađanina, znamo da je i njegova interpretacija prošlosti selektivna. I upravo zato što se radi o selektivnoj interpretaciji znamo i to da istorija nije jedna, jedan monolit, već da postoje mnoge istorije. Gotovo da bi se moglo reći; koliko interpretira, toliko istorija. Prošlost dakle živi u interpretacijama i menja se sa interpretacijama. Stoga Halerova kaže: mi »menjamo svoju prošlost selektivnim interpretacijama« (nav. delo, 71). Istoričar će, naravno, ponovo reći da je njegov kriterijum selekcije *objektivan*. I što je veći čifta, to će se više kleti u objektivnost. Toj čiftinskoj sorti istoričara Niče je presudio: »Ovi naivni istoričari nazivaju »objektivnošću« premeravanje mišljenja i dela prošlosti na sveopštem mišljenju trenutka: tu oni nalaze kanon svojih istina; njihov posao se sastoji u tome da prošlost prilagođavaju trivijalnosti koja odgovara duhu vremena« (nav. delo, 44).

35. Naučnost historiografije zasniva se uglavnom na kanonizaciji te trivijalne »objektivnosti« o kojoj govori Niče. I ta je trivijalnost u XIX i XX veku postajala utoliko kanonizovanija i neprobojnija što je više historiografija sticala vlastitu tradiciju »naučnosti«, to jest što je više usavršavala svoje metode i kritički aparat. Postoje za nju klasična istorijska dela koja ona smatra kapitalnim sintezama i neprevaziđenim uzorima naučnosti. To je rezultiralo i uverenjem da se jednom interpretirane istorijske činjenice ne mogu više reinterpretirati bez novih argumenata i novih činjenica koje takvu reinterpretaciju opravdavaju. Klasici su uglavnom grešili samo kada nisu raspolagali sa svim relevantnim činjenicama. Sa takvim okamenjivanjem historiografske tradicije kao *objektivne slike prošlosti*, na kojoj nove generacije istoričara mogu vršiti samo glazure, inicijalne trivijalizacije XIX veka mogle su da stignu do našeg veka zaštićene neprikosnovenim autoritetom akademija nauka. I najtrivijalnije rekonstrukcije prošlosti